

PRINCIPI PRIZNAVANJA I INTRODUCIRANIH KULTIVARA U REPUBLICI SLOVENIJI

Anton TAJNŠEK,¹⁾

Izlaganje na znanstvenom skupu
Primljeno: 10.12.1993.

Na području metodike priznavanja i utvrđivanja novih domaćih oplemenjivačkih kreacija i uvođenja stranih kultivara, u Sloveniji stvaramo novu metodiku koja bi trebala biti kompatibilna s postupcima utvrđivanja novih kultivara u Evropskoj zajednici. Međutim, nedvojbeno će proteći još mnogo vremena nego li će nova metodika biti doista prihvaćena. Tako sve od početka slovenske neovisnosti pa naovamo nije prihvaćen, ni u Službenom listu priopćen još ni jedan dodatni ili preobražajni propis koji bi ukinuo punovažnost principa priznavanja po kojima smo radili u bivšoj Jugoslaviji. Što međutim nipošto ne znači da se praktično izvođenje utvrđivanja vrši na posve isti način kao nekada. U okviru Ministarstva za poljoprivredu i šumarstvo, sorte komisije i sortnih potkomisija bili su prihvaćeni privremeni preobražajni odnosno adaptacijski kriteriji koji u promijenjenim geopolitičkim uvjetima na Balkanu omogućuju više ili manje neometano prihvaćanje novih kultivara u sortnu listu i što međutim bez takvih dogovora ne bi bilo moguće.

Prvu prijeko potrebnu promjenu predstavlja odredba novih standarda za pojedinačne skupine poljoprivrednih bilja kod propisanih sortnih pokusa. Određivanje novih standarda nužno je potrebno pošto je sjeme onih nekadašnjih jugoslavenskih standarda koji su odgajani na području Srbije, i ostalo u njezinoj nadležnosti, a korištenje Sloveniji stoga je uskraćeno. U širokoj praksi ovi su kultivari posve isčezli. Radi se o širokoj paleti poljoprivrednih biljaka: o hibridima kukuruza, biljkama za stočnu ishranu, uljaricama, žitaricama, šećernoj repi, sadnicama i povrću. Umjesto njih uveli smo kao standarde kultivare koji su nam pristupačniji i koji su kroz dugogodišnju široku primjenu u skupini svoje svrsishodnosti. Tako je na primjer kao standard za kvalitetnu ozimu pšenicu umjesto novosadskog kultivara Balkan uveden osječki kultivar Ana.

Uslijed suženog izbora kultivara može oplemenjivač - naravno ako se s time slaže - odabranu oplemenjivačku kreaciju uključiti u izravno propisano ispitivanje utvrđivanja novih kultivara, čime se preskače dvogodišnja faza ispitivanja. Prijavljeni kultivar uključuje se u propisano ispitivanje koje traje dvije godine a podaci o postignutim rezultatima nakon svake godine ispitivanja stavljaju se prijavniku na raspoloženje. Prijavnik se na temelju pruženih informacija o kulti-

Prof. dr. Anton Tajnšek, BTF Oddelek za agronomiju, 61000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101, R Slovenija

varu odlučuje kada je vrijeme za prekid daljeg ispitivanja. Međutim, u dvojbenim slučajevima može se ispitivanje produžiti i na tri godine.

Prijavnik se sam brine o usavršavanju sjemena, to jest o kalibraži i raskuživanju sjemena. Postoje četiri zvanične pokusne lokacije za poljoprivredne proizvode: Murska Sobota, Maribor, Jable u blizini Ljubljane i Nova Gorica. Ne ispituju se sve poljoprivredne biljke na svim lokacijama. Šećrna repa ispituje se samo u istočnoj Sloveniji, hmelj u Žalecu, određeno povrće u Ptujju, uljana repica u Jabljama itd. Na prijedlog prijavnika može se za propisano ispitivanje izabrati dodatna lokacija sa specifičnim ekološkim uvjetima, ali u tom slučaju prijavnik mora platiti dodatnu taksu za provedbu tih pokusa, odnosno ekološki pokus obaviti o svom trošku.

U razdoblju privih 3 do 5 godina kada je asortiman raspoloživih kultivara još mali, imat će domaći prijavljeni kultivar prednost pred stranima. Naime, u spisak potvrđenih sorti bit će upisan svaki domaći kultivar koji je po komparativnim svojstvima barem jednak stranom. Ne traži se, dakle, da je po komparativnom svojstvu bolji od standarda, dovoljno je već ako nije signifikantno lošiji od njega. Takvo shvaćanje opravdavaju nestabilni uvjeti na Balkanu zbog kojih se razmnožavanjem sjemena domaćih kultivara želi održati stabilnost slovenske poljoprivrede.

Značajnu novinu znači odluka Ministarstva za poljoprivredu i šumarstvo da svaka zainteresirana stranka može sama vršiti pokus kojim provjerava privredno značajno svojstvo određene oplemenjivačke kulture u komparaciji sa standardom. Tako na primjer prijavnik odabrane oplemenjivačke kulture ječma dokazuje da je prinos slame kod nje značajno veći od standardnog, a da su pritom oba prinosa zrnja nebitno različita. Ako se propisanim ekološkim pokusom utvrdi da je u tom slučaju prijavnikovom oplemenjivačkom kreacijom postignut doista veći doprinos slame, nju se priznaje kao novi kultivar.

Već na početku ovog izvještaja rečeno je, da će nakon prolaznog razdoblja biti potvrđena nova metodika utvrđivanja novih kultivara.

Navodim najznačajnije promjene koje će vjerojatno biti prihvaćene.

Prve se odnose na raskuživanje sjemena. Poznato je da može način raskuživanja značajno utjecati na prinos. Tako se može desiti, da je kultivar potvrđen ne toliko zbog boljih genetskih dispozicija koliko zbog boljeg preparata za raskuživanje. Neki koriste za raskuživanje sredstvo na osnovu triazola, a drugi na bazi karbamata, treći primijenjuju i insekticid itd. Kako bi uklonili utjecaj raskuživanja, prijavitelji će slati samo neraskuženo sjeme, da bi ga na uniformni način istim sredstvom raskužila nadležna služba pri Ministarstvu za poljoprivredu i šumarstvo.

Druga promjena odnosi se na veličinu parcela. One su za sadašnju metodiku premalene. Posljedica je preveliki koeficijent varijacije. Obično razlike između standarda i prijavljenog kultivara postaju statistički signifikantne tek ako se u ispitivanom svojstvu razlikuju za više od 8 %. Tako treba osnovnu parcelu pri propisanim pokusima povećati na najmanje 10 m² uslijed čega se povećava i

količina potrebnog sjemena za pokus.

Kako bi uveli red na području istinitosti i prepoznatljivosti, svi će kultivari prije upisivanja u sortnu listu biti testirani za izvornost, homogenost i stabilnost. Poznato je da je u bisvšoj Jugoslavenskoj sortnoj listi postojala nekolicina primjera da je isti kultivar upisan pod dva a možda i više imena. Barem tri takva slučaja mogu se dokumentirano navesti: 1. krumpir cv. majestic u drugom je slučaju upisan u sortnu listu kao tolminec; 2. postrna repa (*Brassica rapa* L. ssp. *rapa* Thell.) kao isti kultivar upisana je u sortnu listu nazivima kranjska i varaždinska; 3. uljana repica (*Brassica napus* L. var. *napus* f. *biennis* /Schubl. et Mart/ Thell.) cv. starška u sortnoj se listi dugo nalazila kao lisnati stočni kelj (*Brassica oleracea* L. convar. *acephala* /DC./ Alef.).

Analize za raspoznavanje, homogenosti i stabilnost kultivara obavljat će se u inozemstvu. To se vezuje na zaštitu autorskih prava kultivara.

Prepoznatljivost kultivara mora biti takva da je omogućeno razlikovanje od bilo kojeg drugog kultivara na temelju morfoloških ili fizioloških znakova. Analize traju dvije godine kroz čitav ciklus rasta biljke. Ako se pojave dvojbe, treba napraviti dodatnu ekspertizu na trošak ulagača molbe.

Homogenost sjemena provjerava se tijekom prve godine zvaničnog ispitivanja kultivara. Analizira se najmanje 6 puta po 10 biljki. Lista ispitivanih znakova napravljena je po UPOV-u. Detaljna procedura za autogamne i alogamne speciese različita je, no, tumačenje razlika nadilazi okvir ovog izvještaja.

Stabilnost se utvrđuje na temelju uspoređivanja uzoraka koje predloži prijavitelj i uzorka koje pohranjen nadležnoj instituciji koja obavlja test stabilnosti.

Predviđeno je da će sortna lista u Republici Sloveniji sadržavati tri skupine upisanih kultivara: preporučene bez ograničenja (*fully recommended*), preporučene uz ograničenje (*provisonally recommended*) i kultivare koji se napuštaju (*becoming outclassed*).

Svake će godine biti objavljena lista novo potvrđenih kultivara u sortnoj listi, s kratkim opisom morfoloških i privredno značajnih svojstava uz navođenje otpornosti prema bolestima. Ali, kao što smo već spomenuli, ocjenjujemo da će ovi kriteriji postati pravovaljani tek za nekoliko godina.